

Dr hab. inż. Anna Michna, prof. PŚ

Zabrze, 26.07.2023 r.

Politechnika Śląska

Wydział Organizacji i Zarządzania

Katedra Ekonomii i Informatyki

Recenzja

rozprawy doktorskiej Pana mgr. Karola Kostrzewy pt. „Uwarunkowania funkcjonowania spółdzielni socjalnych w Polsce w kontekście cyklu życia organizacji”
napisanej na Wydziale Ekonomicznym Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie,
pod kierunkiem
dr. hab. Bogusława Gulskiego i dr. Bartłomieja Zinzuka

Formalne i prawne podstawy wykonania recenzji

Formalną podstawę opracowania niniejszej recenzji stanowi pismo z dnia 05.06.2023 r. Przewodniczącego Rady Naukowej Instytutu Nauk o Zarządzaniu i Jakości Wydziału Ekonomicznego Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie dr. hab. Radosława Mącika, prof. UMCS, a w zakresie merytorycznym Ustawa z dnia 20 lipca 2018 r. – Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz.U. 2023 poz. 742).

Dobór tematu

Przedmiotem rozprawy jest analiza funkcjonowania spółdzielni socjalnych, w szczególności w powiązaniu z ich przeżywalnością i cyklem życia. Tematyka ta jest aktualna i warta zbadania biorąc pod uwagę specyfikę spółdzielni socjalnych w Polsce. Spółdzielnie socjalne w Polsce są stosunkowo nowymi podmiotami na rynku, a ich rozwój rozpoczął się wraz z wejściem w życie ustawy o spółdzielniach socjalnych w 2006 roku. Stąd też w Polsce niewiele jest podmiotów tego typu (ok. 1500) i niewiele kompleksowych badań nad zarządzaniem tego typu podmiotami. Spółdzielnie socjalne to specyficzne podmioty gospodarcze, mające istotne cele społeczne do realizacji, w tym ograniczanie wykluczenia społecznego i marginalizacji, a jednocześnie funkcjonujące w konkurencyjnym otoczeniu rynkowym. Istnieje zatem potrzeba zbadania jakie czynniki decydują o przetrwaniu spółdzielni socjalnych. W pracy przyjęto założenie, że cykl życia spółdzielni socjalnych jest podobny do

cyklu życia innych przedsiębiorstw i odpowiada teoretycznemu podziałowi na cztery etapy: utworzenie, rozwój, stabilizacja i schyłek.

W świetle powyższych uwag stwierdzam, że wybór tematu pracy doktorskiej jest właściwy, a temat jest aktualny i ważny.

Cele i hipotezy pracy doktorskiej

W pracy sformułowano dwa główne cele badań:

1. **Poznawczy** – zidentyfikowanie czynników warunkujących funkcjonowanie i przetrwanie (osiągnięcie sukcesu) spółdzielni socjalnej, zidentyfikowanie przebiegu typowego cyklu życia spółdzielni socjalnej.
2. **Utylitarny** – sformułowanie wskazówek i zaleceń, które w praktyce ułatwią proces zakładania i zarządzania spółdzielniami socjalnymi.

Obok celów głównych, sformułowano również trzy cele szczegółowe, główny problem badawczy oraz osiem problemów szczegółowych.

Główny **problem badawczy** zawierał się w następującym pytaniu: Jakie czynniki wewnętrzne i zewnętrzne mają decydujący wpływ na przeżywalność spółdzielni socjalnych na polskim rynku?

Hipotez główna brzmiała: Przeżywalność spółdzielni socjalnych jest warunkowana czynnikami o charakterze wewnętrznym i zewnętrznym, o różnym stopniu siły wpływu.

Hipotezami szczegółowymi były następujące hipotezy:

1. Kluczowym dla przeżycia spółdzielni socjalnej czynnikiem wewnętrznym jest jakość kapitału ludzkiego.
2. Kolejnym pod względem siły wpływu czynnikiem wewnętrznym wpływającym na przeżycie spółdzielni socjalnej jest jej oferta rynkowa.
3. Kluczowym dla przeżycia spółdzielni socjalnej czynnikiem zewnętrznym są regulacje prawne.
4. Kolejnym pod względem siły wpływu czynnikiem zewnętrznym wpływającym na przeżycie spółdzielni socjalnej jest dostęp do wieloźródłowego wsparcia finansowego.

Cele i problemy badawcze zostały sformułowane poprawnie. Pewne wątpliwości budzą hipotezy szczegółowe, gdyż nie są one zbyt precyzyjne. Czy termin „kluczowy” użyty w hipotezie pierwszej i trzeciej oznacza „najważniejszy” czy „ważny”. Jest to istotna różnica, gdyż najważniejszy może być jeden czynnik, a ważnych może być wiele czynników. Także

mało precyzyjny jest użyty w hipotezie drugiej i czwartej termin „kolejny”. „Kolejny”, czyli który w kolejności? Drugi, trzeci ...? Bardziej precyzyjna byłaby hipoteza np. „Drugim w kolejności pod względem siły wpływu czynnikiem wewnętrznym wpływającym na przeżycie spółdzielni socjalnej jest jej oferta rynkowa”.

Układ pracy

We **Wstępie** Autor rozprawy uzasadnia wybór tematy, przedstawia przedmiot badań, cele badań, problemy badawcze, hipotezy i metody badań oraz strukturę rozprawy. Autor wskazał, że badania teoretyczne oparto m.in. o kwerendę. Ponieważ kwerenda ma wiele znaczeń, bardziej precyzyjne byłoby sformułowanie „kwerenda bibliograficzna”. Autor na stronie 11 pisze „W badaniach empirycznych zastosowano metodę mieszaną, w ramach której zastosowano badania jakościowe (wywiad) i ilościowe (badania ankietowe). Wywiad, będący metodą ilościową, jest ...”. Nasuwa się zatem pytanie, czy Autor potraktował wywiad jako badanie jakościowe czy ilościowe?

Rozdział pierwszy pt. *Grupy defaworyzowane w polityce państwa polskiego* (s. 15-63) stanowi obszernie omówienie zjawiska defaworyzacji. Zjawisko to jest porównane z wykluczeniem społecznym i marginalizacją. Autor wyjaśnia kim są grupy defaworyzowane i jaka jest polityka państwa wobec tych grup. Rozdział ten cechuje uporządkowanie i przejrzystość wywodów. Ponadto rozdział ten potwierdza interdyscyplinarny charakter rozprawy, gdyż problemy w nim poruszane są związane głównie z polityką społeczną, a nie z naukami o zarządzaniu i jakości. Podobny charakter ma rozdział następny.

W **rozdziale drugim** pt. *Spółdzielnia socjalna jako instrument polityki społecznej* (s. 64-103) uwaga Autora koncentruje się na spółdzielniach socjalnych jako podmiotach realizujących zadania polityki społecznej. Autor przedstawił między innymi regulacje prawne, dane statystyczne oraz funkcje spółdzielni socjalnych. Poruszane kwestie zostały omówione w sposób wyczerpujący i nie budzący zastrzeżeń.

Rozdział trzeci pt. *Spółdzielnia socjalna jako podmiot gospodarczy* (s. 104-144) uwypukla ekonomiczne aspekty działalności spółdzielni socjalnych. W podrozdziale *Spółdzielnia socjalna a inne podmioty gospodarcze – podobieństwa i różnice* Autor między innymi podejmuje próbę porównania spółdzielni socjalnych z innymi podmiotami. Niestety lektura tego podrozdziału pozostawia pewien niedosyt, gdyż Autor skoncentrował się na porównaniu spółdzielni socjalnej ze spółką z ograniczoną odpowiedzialnością. Tytuł podrozdziału i wstęp sugerował, że spółdzielnia socjalna będzie porównana z różnymi formami prowadzenia działalności gospodarczej. W dalszej części rozdziału omawiana jest istotna dla

tematu pracy kwestia przywilejów i barier w funkcjonowaniu spółdzielni socjalnej. Wartościowym fragmentem jest także zamieszczony pod koniec rozdziału przegląd badań światowych dotyczących spółdzielczości socjalnej. Rozdział trzeci oceniam pozytywnie, chociaż Autor nie unikną pewnych nieścisłości, nieprecyzyjnych lub niepełnych informacji. Przykładowo, na s. 115 Autor pisze „(...) spółdzielnia otrzymuje dotacje z Funduszu Pracy, czy z PFRON, które są niedostępne dla innych form prawnych”. Zdanie to sugeruje, że tylko spółdzielnie socjalne mogą otrzymywać wsparcie z PFRON, co nie jest prawdą. Być może Autor miał na myśli jakiś konkretny rodzaj dotacji. Podobnie, na s. 115 Autor pisze, że „Spółka z ograniczoną odpowiedzialnością nie dopuszcza zatrudnionych osób do zarządzania, o ile nie są oni jej udziałowcami”. Nie jest jasne co Autor miał na myśli i jakie jest źródło tej informacji. Czy to ograniczenie narzucają sobie same spółki z o.o. czy wynika z przepisów prawa. Zgodnie z Kodeksem spółek handlowych, do zarządu sp. z o.o. mogą być powołane osoby spośród wspólników lub spoza ich grona.

Rozdział czwarty pt. *Cykl życia organizacji a przeżywalność spółdzielni socjalnych* (s. 145-187) jest ostatnim rozdziałem o charakterze teoretyczny i stanowi bezpośrednio wprowadzenie do części empirycznej pracy. W rozdziale tym Autor podjął kwestie cykli życia organizacji i ich modeli oraz przeżywalności spółdzielni socjalnych. Wartością dodaną stanowi przedstawiona w podrozdziale 4.4 autorska propozycja uniwersalnego cyklu życia polskich spółdzielni socjalnych, która ma być weryfikowana poprzez badania empiryczne. Na zakończenie rozdziału, na s. 187, Autor stwierdza, że „Reasumując, wydaje się, że najważniejszym warunkiem przetrwania spółdzielni socjalnej na rynku jest przemyślana strategia biznesowa i umiejętność przewidywania problemów, dostrzegania źródeł problemów rzutujących na funkcjonowanie spółdzielni oraz zdolność ich rozwiązywania. Hipotezy te będą weryfikowane w toku badań empirycznych”. Ten fragment pracy nie jest zgodny z postawionymi i zaprezentowanymi we wstępie hipotezami szczegółowymi, według których kluczowymi dla przeżycia czynnikami są: kapitał ludzki, oferta rynkowa, regulacje prawne i wieloźródłowe wsparcie finansowe. Jak wyjaśnić te różnice? Jeżeli przegląd literatury wskazał na takie czynniki jak przemyślana strategii biznesowa, umiejętność przewidywania problemów itp., to na jakiej podstawie postawiono hipotezy z innymi czynnikami?

Rozdział oceniam pozytywnie, chociaż tak jak w poprzednim rozdziale, niektóre informacje wydają się nie do końca poprawne. Na s. 184 Autor stwierdził, że „Spółdzielnie socjalne, pomimo na ogół niewielkich rozmiarów, są zobligowane do prowadzenia pełnej księgowości (...) od początku swojej działalności”. Wydaje się jednak, że zgodnie z nowelizacją ustawy o rachunkowości, jeżeli spółdzielnia socjalna spełnia określone warunki

co do wysokości przychodów, może korzystać z uproszczonej księgowości. Na s. 184 Autor pisze także „Ważną kwestia determinująca przeżywalność spółdzielni socjalnych jest społeczna odpowiedzialność. Oznacza to, że menadżerowie powinni dbać o stan posiadania akcjonariuszy, uwzględniając jednocześnie interesy zainteresowanych stron”. Ten fragment wymaga poprawy, gdyż sugeruje, że menadżerowie spółdzielni socjalnych powinni dbać o akcjonariuszy. Zakładam, że taka interpretacja nie była intencją Autora.

Rozdział piąty *Przeżywalność spółdzielni socjalnych w świetle badań własnych* (s. 188-230) opisuje sposób przeprowadzenia badań empirycznych i uzyskane wyniki badań. Autor przeprowadził badania jakościowe i ilościowe. Badania jakościowe obejmowały wywiad kwestionariuszowy z przedstawicielami 10 spółdzielni. Następnie na tej samej grupie respondentów przeprowadzono badania ilościowe – ankietowe. Sposób przeprowadzenia badań został szczegółowo opisany. Pozytywnie należy ocenić przeprowadzenie i opisanie wyników wywiadów. Natomiast badania ilościowe miały bardzo ograniczony charakter – niewielka liczba respondentów (10 osób), skromne narzędzie badawcze i analiza statystyczna wyników. Z tego też powodu rodzi się pytanie o możliwość uogólnienia wyników na całą zbiorowość spółdzielni socjalnych funkcjonujących w Polsce.

Na s. 226 Autor stwierdził, że „Przeprowadzone badania empiryczne miały na celu falsyfikację wszystkich postawionych hipotez roboczych (...)”. Jest to zaskakujące stwierdzenie, skoro falsyfikacja to wykazanie fałszywości. Raczej badania miały na celu sprawdzenie/przetestowanie hipotez.

W **Zakończeniu** (s. 231-237) Autor podsumowuje badania i odwołuje się do celu badań i problemu badawczego. Jednak pomimo obietnicy złożonej w poprzednim rozdziale, iż „Pełna falsyfikacja [hipotez] zostanie przeprowadzona w zakończeniu rozprawy (...)” (s. 227), Autor niemalże pominął temat hipotez w zakończeniu, pisząc jedynie że „Uzyskany w wyniku dociekań teoretycznych i badań empirycznych materiał na ogół wykazał trafność przyjętych hipotez roboczych” (s. 231). Zabrakło jednak w Zakończeniu jednoznacznego i wyraźnego stwierdzenia, że wszystkie hipotezy przyjęto wraz uzasadnienia dla przyjęcia każdej z hipotez osobno. W Zakończeniu Autor wskazał na rekomendacje wynikające z badań, ale te rekomendacje dotyczą raczej rozwiązań systemowych z zakresu polityki społecznej państwa, a nie są to rekomendacje z zakresu zarządzania. Ponadto Autor w zakończeniu pracy nie wskazał ograniczeń przeprowadzonych badań i kierunków dalszych badań. Pewne informacje o ograniczeniach przeprowadzonych badań pojawiły się w podrozdziale 5.1.6, ale w Zakończeniu powinny zostać rozbudowane.

Ocena strony formalnej pracy

Przedstawiona do recenzji praca liczy 259 stron. Składa się z pięciu rozdziałów, wstępu i zakończenia. Pierwsze cztery rozdziały mają charakter teoretyczny, natomiast rozdział piąty zawiera wyniki przeprowadzonych badań empirycznych. Ponadto praca zawiera spis literatury, spis tabel, wykresów i rysunków oraz załączniki (scenariusz wywiadu i kwestionariusz ankiety). W pracy zabrakło równowagi między częścią teoretyczną a empiryczną. Objętość części teoretycznej (cztery rozdziały, 173 strony) zdecydowanie przeważa nad objętością części empirycznej (jeden rozdział, 42 strony).

Bibliografia została podzielona na opracowania zwarte (76 pozycji), artykuły naukowe w czasopiśmie lub części opracowań zwartych (115 pozycji), akty prawne i dokumenty (łącznie 73 pozycji), netografię (16 pozycji) i strony internetowe (3 pozycje). Wśród pozycji zwartych dominują pozycje polskojęzyczne (60 pozycji), a wśród artykułów naukowych w czasopiśmie lub części opracowań zwartych jest 56 pozycji polskojęzycznych i 59 pozycji obcojęzycznych, w większości anglojęzycznych.

Pod względem redakcyjnym rozprawa jest przygotowana bardzo skrupulatnie, niemalże pozbawiona błędów natury redakcyjnej. Używany język jest poprawny i zrozumiały. Tytuły rozdziałów i podrozdziałów odpowiadają ich treści. Pewne wątpliwości budzą jedynie tytuły podrozdziałów 2.2.1 *Istota spółdzielni socjalnych* i 2.2.2 *Istota i zasady funkcjonowania spółdzielni socjalnych*, które w dużej części się pokrywają.

Pozytywnie oceniam umieszczenie wstępu na początku każdego rozdziału oraz wniosków na zakończenie rozdziału. Rozprawa sprawia wrażenie pracy uporządkowanej, napisanej z dużą starannością.

Uwagi o charakterze dyskusyjnym

1. Ograniczone zasoby kadrowe i finansowe, trudności w dostępie do kapitału, ograniczona wiedza o przepisach prawnych, brak strategii, zmaganie się z biurokracją to znane i powszechne problemy małych podmiotów gospodarczych. Jakie nowe problemy w funkcjonowaniu spółdzielni socjalnych ujawniły badania Autora?
2. Badania zostały przeprowadzone na grupie 10 spółdzielni socjalnych. Na ile uzyskane wyniki badań można odnieść do ogółu funkcjonujących w Polsce spółdzielni socjalnych?

Ocena pracy

Pomimo pewnych uwag krytycznych, prace oceniam pozytywnie. Do mocnych stron rozprawy należy:

1. Podjęcie aktualnego i interesującego z poznawczego punktu widzenia tematu badań.
2. Przeprowadzenie gruntownych studiów literaturowych, obejmujących łącznie 283 pozycje.
3. Formułowanie wyczerpujących wniosków na zakończenie każdego rozdziału, co świadczy o umiejętnościach analitycznych i syntetycznych Autora.
4. Samodzielne przeprowadzenie przez Autora badań jakościowych oraz ich szczegółowe opisanie.
5. Podjęcie próby określenia typowego cyklu życia spółdzielni socjalnych.

Praca jest poprawna pod względem merytorycznym i formalnym. Cele pracy i hipotezy badawcze zostały prawidłowo sformułowane. Autor zastosował poprawne metody badawcze, które pozwoliły osiągnąć cele i zweryfikować hipotezy. Rozprawa potwierdza, że Autor posiada dobrą znajomość poruszanej problematyki oraz umiejętność prowadzenia badań naukowych. Oryginalnym wkładem w rozwój nauki jest identyfikacja czynników wpływających na przeżywalność spółdzielni socjalnych. Identyfikacja ta ma istotne znaczenie nie tylko teoretyczne, ale i praktyczne.

Konkluzja końcowa

Stwierdzam, że recenzowana rozprawa doktorska mgr. Karola Kostrzewy spełnia warunki określone w Art. 187. Ustawy z dnia 20 lipca 2018 r., Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz.U. 2023 poz. 742) i wnioskuję do Rady Naukowej Instytutu Nauk o Zarządzaniu i Jakości Wydziału Ekonomicznego Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie o dopuszczenie mgr. Karola Kostrzewy do dalszych etapów postępowania o nadanie stopnia doktora w dziedzinie nauk społecznych w dyscyplinie nauki o zarządzaniu i jakości.

